

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

שעור מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת נצבים וילך ס"ט:

ימי הסליחות:

א] נהגו להתחיל להתפלל סליחות לפחות ד' ימים לפני ראש השנה, וכתבו בזה הפוסקים כמה טעמים, או שמכיון שבראש השנה נאמר "ועשיתם עולה" (ולא והקרבתם עולה כבשאר החגים), ללמד שצריך אדם לעשות עצמו כעולה לפני הקב"ה בראש השנה, בעיני ד' ימי ביקור, או מכיון שנהגו רבים לצום י' ימים, ותמיד יחסרו בעשרת ימי תשובה ד' ימים שאי אפשר לצום בהם (ב' ימי ראש השנה, שבת וערב יוה"כ), נהגו להשלימם קודם ראש השנה, (משנה ברורה סימן תקפ"א ס"ק ר').

ובביאור הגר"א שם כתב דבעיני להתחיל ה' ימים לפני ראש השנה דאז נברא העולם, אלא כשחל ראש השנה ביום ה' אי אפשר להתחיל בשבת, יעו"ש. (וכבר כתב כן הר"ן בראש השנה ג'). ונראה בביאור הדברים, דאף דראש השנה נקבע ביום בריאת האדם, מ"מ מזמן בריאת העולם נחשב כבר קצת כתחילת השנה הבאה, וימים אלו חשובים כבר במקצת כראש השנה. ובלקט יושר (עמוד קי"ז) כתב, דבעיני ג' ימי הכנה כג' ימי הגבלה, אלא דלעולם לא יחול ראש השנה ביום ד'.

ב] ובטעם הדבר שלעולם מתחילים ביום א', כתב המשנה ברורה בשם הלבוש שקבעו יום קבוע בשבוע בשביל להתחיל בו.

ויש להעיר קצת מלשון הפייט "במוצאי מנוחה קידמנוך תחילה", דמזה נראה שיש טעם להתחיל בדוקא במוצאי שבת, ולא רק משום לא פלוג.

ובלקט יושר (שם) כתב בזה, שמכיון שבשבת עוסקים כל ישראל בתורה, ו"פקודי ה' ישרים משמחי לב", ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה של מצוה, לכן לאחר שבת ושמחת התורה שיש בה, זה הזמן הראוי להתחיל באמירת הסליחות, יעו"ש"ה.

ג] ויש להעיר בדבר הפשוט, שמכל הטעמים שמענו שימי הסליחות אינם רק ימים שאומרים בהם סליחות, אלא הם ימי תשובה והכנה לראש השנה, ואמירת הסליחות היא פרט מעבודת התשובה בימים אלו.

ויעוין בלקט יושר (עמוד קי"ד) שכתב, וז"ל: פעם אחת בקשתי ממנו להתיר לי לאכול בסליחות כדי שאוכל ללמוד כמו בשאר הימים, ואמר גם הקדמונים יודעים זה הטעם, מ"מ תקנו להתענות בסליחות אע"פ שאינם יכולים ללמוד כמו בשאר ימות השנה, ולכן אינני מתיר, עכ"ל.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

הזמן הראוי לאמירת הסליחות:

א] כתב השו"ע (או"ח סימן תקפ"א סעיף א'), וז"ל: נוהגין לקום באשמורת, עכ"ל. וכתב בביאור הגר"א, וז"ל: באשמורת - קינות ב', עכ"ל. וכוונתו שהמקור לכך שהזמן הראוי לסליחות הוא באשמורת הבוקר, הוא הפסוק באיכה "קומי רוני בלילה לראש אשמורות", וכמ"ש בשו"ע (סימן א' סעיף ב'), וז"ל: המשכים להתחנן לפני בוראו, יכוון לשעות שמשנתות המשמרות, שהן בשליש הלילה ולסוף שני שלישי הלילה ולסוף הלילה, שהתפלה שיתפלל באותן שעות על החורבן ועל הגלות רצויה, עכ"ל. ולפי זה הזמן הינו דוקא בסיום אשמורת הבוקר סמוך ליום, וכמ"ש בפרי מגדים (אשל אברהם, ס"ק א').

אמנם לטעם זה הוא הדין דהיה אפשר לומר בסיום אחת מהאשמורות האחרות, אבל במג"א שם (ס"ק א') כתב טעם נוסף בשם ספר המנהגים (לר"א טירנא), דסוף הלילה הוא עת רצון מפני שהקב"ה שט בלילה ב"ח אלף עולמות, וכמו שאמרו חז"ל בעבודה זרה (דף ג:), ובג' שעות אחרונות בבוקר (היינו קודם הבוקר) שט בעולם הזה יעושה"ה. (וצל"ע המקור לכך שבג' שעות אחרונות שט בעולם הזה, ולעת עתה לא מצאתי את המקור בחז"ל לזה).

ב] והנה לכל הטעמים יש לומר סליחות דוקא בסוף הלילה, ולא כמו שנהגו כיום רבים לומר בחצות.

והנהגים לומר בחצות, כנראה סמכו על מה דכתבו האחרונים בסימן א' בשם הזוהר דחצות הוא עת רצון לבקשת רחמים, וממילא הוא זמן ראוי לאמירת סליחות.

אולם במגן אברהם (סימן א') הביא בשם הריקאנטי שהכריע שבחצות יתאונן על החורבן, ובסוף הלילה ישאל צרכיו, ולפי זה לכאורה שוב נראה דראוי לומר סליחות בסוף הלילה דוקא.

ובספר הליכות שלמה (ראש השנה פ"א הערה 6) כתבו בשם הגרשז"א, שעדיף לומר ביום מאשר בחצות הלילה (מלבד בלילה הראשונה שאומרים "במוצאי מנוחה"), וצ"ע אם הדברים מוסכמים, דלכאורה בחצות הוזכר שהיא עת רצון, ולא ביום, ואולי הטעם משום מה שהעירו שבכל מקום מוזכר קימה לסליחות, וצ"ב.

ג] ויש לברר מהו סוף הלילה הנזכר לענין סליחות, האם קודם עמוד השחר או קודם נץ החמה. והנה מדברי המג"א נראה שהמנהג היה לומר קודם עמוד השחר, ע' בדבריו (סימן תקפ"א ס"ק י"ג), וכן נראה מדברי המשנה ברורה (שם ס"ק כ"ג, ובסימן קל"א).

אולם נראה שהדבר תלוי באשלי רברבי, דהנה בברכות (דף ג.) נאמר שבסוף המשמרה האחרונה הוא הזמן הראוי לקום ולקרות קריאת שמע של שחרית, והקשו בתוס' הרי עדיין לא הגיע הזמן עד שיראה את חבירו בריחוק ד' אמות ויכירונו, ותירץ שעד שיקום ויכין עצמו יגיע הזמן, הרי דנקטו התוס' שהמשמרות מסתיימות עם עמוד השחר.

והנה שם בברכות (דף ג:) מבואר דשעות היום מתחילות עם סיום המשמרות (יעו"ש שאמרו "שית דליליא ותרת דיממא" וכו'), והקשה במג"א (סימן נ"ח ס"ק א') לסוברים דשעות היום מתחילות בנץ החמה, דאם כן יש זמן בין סיום המשמרות לשעות היום, ותירץ שם דלענין קריאת שמע לכו"ע מונים מעלות השחר.

אולם בביאור הגר"א (אורח חיים סימן תנ"ט) כתב דבאמת נקטינן דלא כתוס', והמשמרות מסתיימות בנץ החמה, (וע"ע חזו"א או"ח סימן י"ג ס"ק ג').

ולדברי הגר"א נראה דגם מה שאמרו בגמ' ע"ז שבלילה הקב"ה שט ב"ח אלף עולמות וכו', היינו עד הנץ החמה, דהא מנו שם לעומת זה את שעות היום, יעושה"ה.

והנה במקום אחר הארכתי להביא את דברי האחרונים דמחלוקת הגאונים והגר"א עם רבינו תם וסייעתו לענין צאת הכוכבים, והמחלוקת איך למנות את שעות היום אם מעלות השחר או מהנץ החמה תלויות זו בזו, ולמה שנהגו בארץ ישראל לעיקר כהגאונים והגר"א לענין צאת הכוכבים, ה"ה לענין שעות היום.

ולפי"ז נראה לדון לכאורה דלדין הזמן הראוי לומר סליחות הוא בסוף הלילה, בסמוך להנץ החמה.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

הערות קצרות בדיני ראש השנה:

א] דנו האחרונים אם להקדים את התמר או את התפוח בדבש. ובפשטות יש להקדים את התמר, שהוא מז' המינים, אולם יש שלא נהגו כך, ויישבו האחרונים מנהגם, ע' כף החיים (סימן תקפ"ג ס"ק י"ג) ועוד.

ולמעשה נראה שמי שלא יודע שנהגו אבותיו אחרת, יקדים התמר.

ב] נראה שאין לברך שהחינו פעמיים אף ביום א' משום ברכה שאין צריכה, אלא בברכת הקידוש יכוון גם על התמר והרימון, וימהר לאכלם מיד אחר פרוסת המוציא.

ג] נחלקו האחרונים אם לברך בורא פרי האדמה על הקרא וכו', והדרך הראויה היא לפטרם עם אבטיח וכדומה, או לאכלם עם פת.

ד] בליל שני נראה שאין חייבים כולם לאכול את הדבר המחייב שהחינו, אלא רק המקדש.

ה] ע' לקט יושר (עמוד 125) דכשחל ראש השנה בשבת ראוי לעסוק בשבת בדיני תקיעת שופר.

ו] לענין שינה בראש השנה, נראה לדון שכשחל בשבת אין להחמיר בזה משום ביטול מצוות עונג שבת.

ז] עיין משנה ברורה (סימן תקפ"ד ס"ק ח') בשם החת"ס, וצ"ע ממש"כ המשנה ברורה (סימן רפ"ב ס"ק כ"ט), וע' הגהות רבי עקיבא איגר (סימן תקנ"ט ס"ד).